

La retirada dels republicans fins a Argelers (1939)

Lluís Molinas

Hi ha dos documents gràfics –escruixidors testimonis– que sempre m’han colpit de manera especial. Són dues fotografies, fetes amb pocs anys de diferència i, ben segur, d’autors anònims. Aquestes imatges, per a mi, reflecteixen tot l’horror de la guerra a través de la mirada d’uns atemorits infants. Una d’aquestes imatges ha fet la volta al món, s’ha publicat a diferents revistes i ha il·lustrat un bon grapat de llibres que tracten sobre la persecució –o extermini– dels jueus portada a cap pels nazis.

El protagonista és un nen, amb gorra i abríc fosc, alçant les mans mentre se suposa que és encanonat per un escamot de la Gestapo. Segons tinc entès, aquesta fotografia correspon a una ràtzia al gueto de Varsòvia, els primers anys de la guerra. L’esguard d’aquell nen –no tindria més de

vuit o nou anys– ha esdevingut per a la humanitat un document esfereïdor sobre els terrors del Tercer Reich. «Per què? Per què?», sembla que vulguin dir-nos els seus ulls ja més enllà del temps.

L’altre document, i aquest ens toca de més a prop, ja que forma part de la nostra història, és una de les fotos que il·lustren aquest reportatge. En primer terme, una nena de 10 o 11 anys, amb la mateixa mirada estamordida. Una creua l’ajuda a caminar. És evident que, potser de manera barroera, li han amputat una cama. Darrere seu, un nen més petit, agafat de la mà d’un adult: pare, oncle, avi o simplement un home amb sentiments humanitaris. Si ens hi fixem bé, podem veure que a aquest nen «només» li manca un peu. La metralla ha estat més pietosa amb ell. Aquest patètic document és del gener del 1939, per tant té poc més de 60 anys. Pertany a un d’aquells dramàtics

Fotografies del pas dels republicans per la frontera gironina i de l’arribada a Argelers, publicades el 18 de febrer de 1939 al setmanari francès L’Illustration i en el número de 2 de setembre de 1999 de La Semaine du Roussillon.

moments, en plena retirada, en què milers de republicans espanyols de diferents ideologies polítiques van travessar els Pirineus fugint de l'imparable avanç de les forces franquistes. L'hivern era rigorós. La fam, la febre i la basarda de la metralla dels avions els portava davant d'una frontera hostil per a molts d'ells.

En aquella llarga via dolorosa enmig de pluja, vent o neu, hi havia homes i dones, infants de pit i adolescents que, ben aviat, van aprendre a ser vells. Gent mutilada, com aquestes criatures de la imatge, i soldats d'un exèrcit que fugia del que sabien que seria una repressió ferotge. Una repressió on el precepte cristià de «Pietat al

vençut» seria proscrit moltes vegades d'un cop de ploma.

El destí d'aquelles persones va ser tanmateix molt incert. Mentre que alguns privilegiats –amb documents oficials– van poder creuar la frontera sense gaires impediments, la immensa majoria, milers de ciutadans espanyols, van arrossegar el seu particular viacrucis per diferents camps de concentració de la nació veïna, la nació «amiga». Els més afortunats en van sortir al cap d'algun temps per integrar-se en un poble on aquella *fraternité* de què havien fet senyera feia dos segles estava oblidada. D'altres no van tenir tanta sort i acabaren en camps d'extermini.

Argelers, l'any 1939 i ara

«Cada any desapareixen a Argelers diversos testimonis que han viscut l'«èxode dels espanyols». No hi queda gairebé cap record material del camp, que era fet de fusta i de canyes. Fins als anys 70 van subsistir uns munts de filferro rovellat, que van desaparèixer quan es va edificar la Costa Blanca. Ara sembla que la sorra ho hagi xuclat tot, tal com es va empassar aquell famós camió fantasma carregat d'or que tanta gent va buscar i que va alimentar les llegendes dels «tresors espanyols». Tan sols queda el petit cementiri que durant molts anys unes mans discretes van mantenir.

»L'any 1939, a Argelers gairebé tota la població vivia de la vinya. La generació dels homes de 40 anys havia guanyat la Gran Guerra, però havia patit tant a les trinxeres que havia criat els seus fills seguint una actitud defensiva. Com els altres francesos, no volien problemes, i pensaven que podrien aturar la història. Per això no van intentar comprendre el que passava al sud de l'Albera. Un altre fet encara va reforçar més aquesta decisió de no embolicar-se amb les coses de l'altre costat: el 21 d'agost de 1938, un tal Bartoletti, que vivia al mas Piquemal, més amunt de Sant Llorenç del Mont, va matar dos policies espanyols que cercaven un botí de mig milió de pesetes en joies. El van jutjar el 19 de gener del 1939 i el van absoldre.

»Al gener i al febrer, no hi ha res més trist que les vinyes llaurades i podades amb els cepes negres i les banyes escapçades. És en aquest decorat al

que va arribar l'onada de refugiats, i les autoritats havien demanat als argelesos de quedar-se a casa, perquè els "spahis i senegalesos" anaven a "netejar" els camins i els carrers. Moltes portes van romandre tancades, d'altres es van obrir per donar de beure i de menjar als qui no sabien on anirien a parar. Alguns van provar d'explotar la situació, perquè sempre n'hi ha d'aprofitats.

»Després, hi va haver refugiats que es van quedar o van tornar a Argelers, i ara ells, llurs fills i llurs néts són argelesos de soca-rel, un nucli de població cada vegada més esquifit. Per als nostres ciutadans del nostre poble, esdevingut una Vila, la retirada són quatre ratlles en un llibre d'escola. Aviat podran descobrir que són una pàgina essencial dins la història d'Argelers» (Bernard Rieu, periodista).

Testimonis republicans

El poble d'Argelès-sur-Mer, a pocs quilòmetres de la nostra frontera, entre el Voló i Perpinyà, el passat setembre de 1999 va voler retre un homenatge a totes aquelles persones

que, ara fa 60 anys, van passar enmig dels carrers deserts d'aquesta població. Un poble amb portes i finestres barrades, com si els seus habitants volguessin ignorar el dramatisme d'aquells moments. Anaven dalt de camions, com el bestiar a l'escorxador, camí d'un improvisat camp de concentració —ara volen anomenar-lo d'«acolliment»— que les autoritats franceses van habilitar a corre-cuita amb canyes i fustes damunt la inhòspita sorra d'una platja que, més de mig segle després, ha esdevingut un popular lloc d'estiuieg.

Potser amb un cert remordiment i una engruna de vergonya dins la seva consciència, la casa de la vila d'Argelers, en col·laboració amb diferents entitats intel·lectuals i polítiques franceses i amb l'ajut de l'Associació d'Excombatents de la República Espanyola, ha volgut recordar aquells tràgics esdeveniments per mitjà d'un atapeït i molt ben seleccionat programa d'actes: conferències, projeccions, exposicions i, sobretot, una emotiva trobada d'antics «presoners». Tota una setmana que, amb el nom genèric d'«Argelès-sur-Mer se souvient», ha revifat els tristos records dels

supervivents, que hi van assistir amb visible emoció.

El tancament d'aquesta trobada, sigui per treure brillantor a les medalles, com algú va insinuar, o bé per veritable sentit exculpatori, va ser presidit per dos ministres de la República Francesa: *monsieur* Gaysot (ministre de Transports) i *monsieur* Masséret (ministre des Anciens Combattants).

Vam tenir ocasió de conèixer l'experiència d'uns republicans espanyols internats en diferents camps de concentració. 60 anys després, recorden les seves doloroses experiències.

Antoni Galicia

«Tenia només 17 anys quan vaig passar França per Setcases», ens diu Antoni Galicia Casas, «i era un dels components de la darrera divisió que va sortir d'Espanya el dia 13 de febrer de 1939. Se'ns anomenava la "quinta del biberó" perquè encara érem molt joves, a l'edat de l'adolescència. Una joventut que la guerra aviat ens va mig partir. No vaig pas tenir més sort que altres companys d'infortuni. Vam anar a parar a Prats de Molló. Allà no hi

havia res més que un desgavellat camp amb diversos barracots vora el riu, que resultaven insuficients per a tots. Recordo que havíem de posar les mantes per teulada si volíem aixoplugar-nos de les tempestes. Després de tres setmanes de patir fam i fred, ens van traslladar a Barcarès. Allà m'hi vaig estar fins al mes de juliol. Les condicions no eren pas gaire diferents, però vaig tenir la sort que els meus pares, des de Barcelona, aconseguissin un aval per treure'm del camp. No penseu pas que fos cosa senzilla. Gràcies a uns diners que tenia la meua àvia, van poder subornar, diguem-ho així, algun personatge de certa rellevància dins el règim franquista. La qüestió és que, de manera una mica rocambolesca, em van treure d'aquell camp i, camuflat dins un taxi, vaig arribar a Perpinyà. Em van agafar bitllet per al tren fins a la frontera de Portbou. Tots pensàvem que d'aquesta manera resultaria menys perillós, però no va pas ser així. En posar els peus a Espanya ja m'esperava la Guardia Civil. Se'm van emportar al Castell de Figueres, on em van tenir empresonat i custodiat per moros. La meua mare va intentar treure'm d'aquella fortalesa, però només en vaig sortir per anar a parar al 33 Batalló de Càstig, a Algesires. Així era la represió del general Franco!

»Ara tinc prop de 80 anys i m'escriuix de recordar les penalitats que vam passar aquella joventut en edat de viure i estimar. Malgrat tot, però, he volgut deixar-ho escrit en aquest modest sonet que vaig fer alguns anys després, quan vaig aconseguir de refer la meua vida:

*Una vegada un poble amarg i trist,
amb un sol rostre de dolor i pena,
va carregar-se el món damunt l'esquena
com en un temps ho féu el mateix Crist.*

*De matí pels camins de gelabror
damunt el fang dels clots i les roderes,
de nit enmig el fum de les fogueres,
en un infern dantesco d'ombres i plors.*

*Plors d'infant preguntant: "Per què?"
i de vells ajudant pobres dones amb farcells,
tots junts vers el nord trist,*

*amb l'esperança de ser acollits pel poble generós
que diuen que els espera. S'han confós.
Darrere aquell nord trist només hi ha França».*

FIGUERES

Vicenç Fumanal

Vicenç Fumanal, actualment agent de policia jubilat, recorda la seva experiència d'aquell èxode del 1939:

«Quan va esclatar la guerra, jo formava part de la guàrdia del president de la Generalitat. Com molts altres companys meus, em vaig veure obligat a fer d'escorta d'alguns polítics catalans que van creuar la frontera del Portús. Al meu grup, gairebé tots eren militars de professió o bé polítics. Tots plegats

vam córrer diferent sort. Jo vaig anar a parar a Saint Cyprien, mentre que alguns aconseguiren d'arribar a París amb passaport diplomàtic.

»En aquell camp hi vaig passar els pitjors mesos de la meua vida, patint fam i sense cap mena de condicions higièniques. Tot això agreujat per un hivern duríssim. Després, cap a la primavera, em van traslladar a Agdé, on teníem barracots més ben condicionats i ens tractaven molt millor. Fins i tot podíem disposar d'un

petit camp d'esports. Gràcies al Tractat de l'Haia, no estàvem obligats a fer cap servei, ja que ens consideraven militars professionals.

»El mes de juliol, el mateix Pétain va venir al camp per "convidar-nos" a anar a les costes de Normandia a construir trinxeres. La invasió alemanya era gairebé un fet consumat i els calia mà d'obra jove. Podíem escollir: o Normandia o la Legió Estrangera a Algèria. Era evident que volien pactar amb nosaltres perquè ens necessitaven.

Crec que molt pocs es van deixar seduir per la "invitació". Per la meua banda, em vaig negar rotundament a anar a defensar els francesos. Allò era jugar-s'ho tot a una carta... i vaig decidir tornar a Espanya. Era conscient dels nombrosos problemes que tindria amb el règim de Franco, però era pitjor l'altra opció. Vaig tornar, doncs, a Barcelona per enfrontar-me a un llarg procés de "depuració". Com és evident, mai més vaig poder ocupar cap càrrec públic, però em van deixar en pau al

cap d'un cert temps. Amb l'arribada del govern Suárez –ja mort el dictador– va venir també la meua "rehabilitació", amb tots els drets i antiguitat. Actualment figuro com a comissari de policia jubilat. D'altres no han tingut la mateixa sort».

Isidro Padierna

Isidro Padierna Calera tenia 19 anys quan va creuar la frontera per Coll d'Ares, el dia 8 de febrer del 1939. Era un més d'aquella «quinta del biberó». Actualment viu jubilat a la població d'Amélie-les-Bains i és abanderat *des Anciens Combattants*.

«La meua primera experiència a l'exili va ser en un camp d'internament, net i pelat, a Amélie-les-Bains. Estava custodiat per senegalesos que ens feien la vida impossible. Aquell hivern va ser molt dur. No teníem gairebé menjar ni medicaments i malgrat la fortalesa pròpia de la nostra joventut, molts companys van deixar-hi la pell. Poc després em van portar al camp de Barcarès, on, com a mínim, teníem aixopluc, encara que ben poca cosa més. Al cap d'uns mesos ens van mobilitzar de manera forçosa per incorporar-nos a l'exèrcit francès. Recordo que em va tocar formar part del grup que portava un tren carregat d'armament cap al nord del país.

»Després de diferents vicissituds, que serien molt llargues d'explicar, em vaig enrolar a la Resistència. El camp d'acció que teníem era a la legió del Loira. Cap al final de la guerra vaig ser capturat i deportat a Alemanya. Per sort, els camps de concentració –o exterminis– dels nazis van ser alliberats pels aliats al cap de poc temps i vaig poder sortir-ne viu, però gairebé només amb la pell i els ossos. M'estimo més no recordar tot allò! Què havia de fer una vegada acabada la guerra? Tornar a Espanya a demanar clemència a Franco? Mai!

»Vaig decidir quedar-me a treballar a França, on després d'un cert temps vaig ser acollit com a un ciutadà més. Fins i tot he estat condecorat pel Govern per la meua participació a la Resistència. Actualment sóc abanderat dels antics combatents espanyols, que, en part, van ser un factor molt important en la lluita contra l'invasor feixista. A la fi se'ns ho ha reconegut. A la fi se'ns ha fet justícia».

Antonio Velasco

Antonio Velasco tenia 20 anys quan va anar a parar al camp de Saint Cyprien, on va romandre per espai de cinc mesos.

«Servo molt mals records d'aquell lloc, però Saint Cyprien, amb totes les penalitats, era un paradís comparat amb el que vaig passar temps després, quan els alemanys em van fer presoner per internar-me a Dachau, el camp d'extermini on milers de persones de diferents ideologies van perdre la vida sàdicament assassinats per aquella raça de botxins». El senyor Velasco fa una pausa i s'eixuga els ulls; gairebé no pot continuar la narració. La seva esposa, que té al costat, li passa el braç per darrere l'espatlla amb tendresa. «De Saint Cyprien vaig passar al camp de concentració de Barcarès. Allà van formar un regiment per anar al front. Jo vaig ser un dels "voluntaris" escollits. Per mala sort vaig caure en mans dels alemanys, per anar a parar, com d'altres companys, en aquell infern que era Dachau. Allà m'hi vaig passar quatre anys i mig veient, dia rere dia, com centenars de persones, joves, vells o infants, eren conduïts a les fatídiques "dutxes". Tenia 20 anys i una salut

excel·lent, i potser per això vaig aconseguir sobreviure, malgrat els mals tractes que vaig haver de suportar.

»Per molts anys que visqui, mai no podré oblidar ni perdonar al poble alemany tot el que van fer a milers d'innocents. Em considero una bona persona i un bon ciutadà, però no puc evitar aquesta rancúnia que tinc arrelada a dins. Al poble francès, malgrat no haver-se portat gaire bé amb els refugiats espanyols, fa temps que els he perdonat sincerament. Mai no ho podré fer amb els alemanys».

Antonio Velasco, un cop acabada la guerra, es va casar a París amb una ciutadana francesa. Actualment, viu al mateix Argelers.

Un anònim empordanès

J.P. –s'estima més romandre a l'anonimat– és un empordanès de 66 anys que rememora aquella basarda d'infant, quan als 6 anys va creuar la frontera arrapat a les faldilles de la seva mare, enmig de la inclemència de l'hivern i els plors de centenars de persones, gairebé una riuada humana, que els gendarmes empenyien davant les tanques de la frontera.

«Quan vam creuar Argelers, aquesta població que avui acull turistes de tot Europa, les portes i les finestres es tancaven al nostre pas. Formàvem una llarga i patètica filera de gent: soldats mutilats, dones, vells, infants... Érem com empestats. Ningú no volia saber res de nosaltres. Els meus germans i jo, amb infantívola mentalitat, ens demanàvem: "Què hem fet per merèixer aquest tracte?". Recordo que un home –tinc present que el color de la seva pell era fosc, potser era un senegalès– es va apropar fins al petit grup que formàvem amb els meus germans i la nostra mare. Amb tendresa –recordo aquella mirada–, ens va repartir pa i uns quants dolços. Després, també es va allunyar de nosaltres. Quan uns metres més avall em vaig girar, els seus ulls seguien, amb una intensa pietat, tota aquella gentada esfereïda. Molts anys després, en recordar aquest fet, vaig pensar que enmig de la total hostilitat dels primers moments també hi havia persones amb sentit de la veritable caritat cristiana, una caritat que vam poder comprovar després a la regió de Le Mans, on el Socors Roig Internacional, els quàquers i diferents associacions catòliques, oblidant ideologies

polítiques o religioses, es van solidaritzar amb la nostra causa.

»Pel que fa a la resta, afegiré que el govern de la República Francesa no es va portar gaire humanament amb els republicans espanyols, que en aquells incerts dramàtics moments clamaven per la seva solidaritat. I més encara si pensem que aleshores el Front Popular governava França. On era aquella "fraternitat" que portaven escrita a la seva bandera?».

Teresa Carbó

Nascuda fa 91 anys a Begur, Teresa Carbó va ser militant del POUM des de la seva fundació. És esperantista per afició, gairebé per devoció: «També es pot afegir que, gràcies a l'esperanto —anys enrere molt estès per tot el món—, un grup de companys espanyols vàrem salvar la vida durant la invasió alemanya a França».

Teresa Carbó resideix actualment a Palafrugell —de fet hi va anar a viure quan tenia 7 anys—, però, segons diu, pensa retirar-se aviat a una tranquil·la residència per a la tercera edat, a Perpinyà: «He viscut tants anys a França, tants anys de la meua vida, amb moments bons i dolents, que vull que sigui el meu darrer repòs».

Teresa va creuar la ratlla de la frontera del Portús els darrers dies de gener d'aquell 1939, tristament gravat a la memòria de molts espanyols.

«Vaig casar-me molt jove —tenia només 19 anys—, amb Esteve Morell, un xicot de Barcelona amb qui compartia la mateixa doctrina. Estàvem afiliats al POUM (Partit Obrer d'Unificació Marxista) des que es va fundar. De fet ja militàvem dintre el partit comunista a la clandestinitat, durant la dictadura de Primo de Rivera, de mal record per a molts companys. Llavors vivíem a Barcelona i practicàvem la nostra afició per l'estudi de l'esperanto amb un grup d'amics. L'esclat de la guerra em va trobar a Palafrugell,

on vaig anar a passar aquella festa major que no va poder celebrar-se. Vaig tornar-me'n a Barcelona de seguida que em va ser possible sortir d'aquell poble, que s'havia convertit en una veritable foguera d'odis i venjances. Tant el meu marit com jo érem gent de pau. Ens agradava la literatura i l'estudi. Mai no vàrem estar d'acord amb la crema d'esglésies, la destrucció i l'assassinat.

»En aquells anys teníem una bona amistat amb Andreu Nin. Personalment em vaig veure involucrada, a causa dels coneguts fets del maig del 1937, en una sèrie d'intrigues polítiques que em varen portar a la presó durant tres llargs mesos. Els agents estalinistes varen cometre moltes barbaritats a partir del cop de força dels comunistes arran d'aquells desagradables esdeveniments del maig del 37. Recordem l'assassinat d'Andreu Nin.

»El meu marit no va anar al front. De fet servia a la rereguarda, però era fora de casa i vaig quedar-me sola, amb un nen de 8 anys que sortosament vaig poder enviar a una colònia francesa per a nens refugiats. I així va arribar l'acabament de la guerra, el triomf feixista i l'ensorrament de moltes coses a Espanya, sobretot a Catalunya. A causa de la meua militància, vaig optar per sortir del país. Tenia por, com molta gent, de ser afusellada. A més, no volia viure sota l'urpa feixista. Vaig sortir de Barcelona a les darreries d'aquell fred mes

Antonio Velasco, al centre, amb l'autor d'aquest article.

Argelès-sur-Mer se souvient...

LA RETIRADA LE CAMP

Du 31 Août au 5 Septembre 1999
à Argelès-sur-Mer (Pyrénées Orientales)

Une semaine à la mémoire
des 500.000 Républicains espagnols
exiliés en Roussillon en Février 1939

Rencontres - Conférences - Témoignages - Expositions - Cine-forums - Spectacles - Salons de Livre

Cartell de les jornades
commemoratives d'Argelers.

de gener, amb un grup de companys. No tenia cap notícia del meu marit.

»Després de moltes vicissituds, que serien llargues d'explicar, vàrem arribar, en un desballestat camió, fins a Girona. Allà ens vàrem posar en contacte amb un bon company, advocat de la CNT, i plegats empenquèrem la trista aventura de l'exili. Vam arribar a les portes de la frontera del Portús una plujosa nit dels primers de febrer. Vàrem esperar hores, amb la barrera tancada, sota la pluja. Allà hi havia criatures, vells i mutilats, però aquella gent no es compadria de

ningú. Vaig tenir la sort de no ser internada en cap dels molts camps de trist record que hi havia prop mateix de la nostra frontera. Vàrem poder ser encabits en un tren mercès als bons oficis d'un xicot amic nostre que havia estat secretari de Nin. Crec que el viatge va durar dos o tres dies. Va ser llarg i feixuc. Varen separar els homes de les dones. No sabíem on ens portarien. Recordo que, quan passàvem per les estacions dels pobles, els militants del Socors Roig ens donaven pa i queviures a través de les finestres. Finalment el tren ens va "aparcar" en una petita població prop de Dijon, on la gent, val a dir-ho, es va portar molt bé amb nosaltres. Allà hi vaig estar fins a la invasió alemanya. Llavors vaig poder recollir el meu fill.

»He dit abans que gràcies a l'esperanto vàrem poder subsistir uns quants companys. M'explicaré millor. Un amic nostre treballava sota les ordres dels invasors en un taller mecànic. Un oficial era l'encarregat de vigilar i controlar la feina. Tant el català com l'alemany no parlaven gairebé res de francès. Un dia a aquell xicot se li va escapar una exclamació en esperanto i l'alemany va aixecar les orelles. Va resultar ser un fanàtic de "l'idioma". Allò va ser el començament, no diré d'una amistat, però sí d'una tolerància absoluta. Aquell oficial —un socialdemòcrata— no combregava pas amb les doctrines hitlerianes i aviat ens va ajudar a aconseguir salconduits per

arribar fins a la França no ocupada. Llavors ja tenia notícies del meu marit. Havia pogut creuar la frontera i després de diferents internaments en camps de concentració francesos, entre ells Argelers, va poder refugiar-se a Toulouse, quan encara no estava ocupada pels alemanys. Era el setembre de 1940. Després de molts mesos i moltes dificultats, havíem pogut retrobar-nos.

»Vàrem romandre algun temps a Toulouse. Després els alemanys també varen ocupar la ciutat. El meu home fou incorporat en una companyia de treballadors. Novament temps de separació i angoixa.

»Per la meua part, però, no vaig estar pas amb els braços creuats. Junt amb un col·lectiu de companys antifeixistes vàrem col·laborar molt activament a la Resistència. No vull allargar massa la cosa, però crec que es va fer una bona tasca per salvaguardar, especialment, les persones en perill de ser detingudes per la sinistra Gestapo. Val a dir que també nosaltres vàrem estar-hi ben a prop.

»Una vegada acabada la guerra i novament reunits amb el meu marit i el meu fill, vàrem poder refer la nostra vida. Teníem dret a treball, com a ciutadans francesos. Vam viure a Toulouse

Teresa Carbó, refugiada a França
amb el seu fill Llibert, l'any 1939.

fins al 1951 i, després d'uns anys a Amèrica del Sud, ens vàrem establir a París, durant molts anys. Ara estic provisionalment a Palafrugell, el meu poble adoptiu, encara que la terra francesa ja forma part de mi mateixa... Però mai no deixaré els meus quaderns d'esperanto. Potser ara ja no està de moda, tot això, però no puc oblidar que en una ocasió ens va salvar la vida».

La trobada de 1999

Un dels actes més emotius d'aquesta trobada va ser el recorregut, amb autocars i petits trens, pels llocs on fa 60 anys s'alçaven les tanques de filferro i els barracots de fusta i canyes fuetejats per la forta tramuntana, aquells malgirbats habitatges –si així se'n pot dir– on van perdre la vida, desnudrides o glaçades, 70 criatures de pocs anys. Allà, enmig d'un prat –primera estació del rememorat viacrucis–, es va tenir un pietós record per a tots ells. I va ser un ministre de la República Francesa el qui va plantar un roure damunt d'aquella terra que fa 60 anys va esdevenir un improvisat cementiri per a molts espanyols que van creuar la frontera entre el gener i el febrer del 1939.

Potser amb ànim expiatori o amb una engruna de culpabilitat, monsieur Gayssot va remarcar: «El roure és un dels arbres més sòlids. Per això, de manera simbòlica, el volem plantar aquí, on reposen centenars de republicans espanyols: homes, dones i infants

CAPA/MAGNUM

que sense més culpa que unes ideologies polítiques es veieren obligats a demanar asil al nostre país, el país veí, el país que consideraven germà. Molts van morir en aquest paratge on ara hi podem veure confortables xalets. D'altres, en llocs més esfereïdors: els camps d'extermini de Hitler. La immensa majoria, però, es va integrar a la nostra comunitat una vegada acabada la guerra a Europa. Amb els anys han esdevingut ciutadans d'aquella França les fronteres de la qual un dia van creuar. Deixem de banda les rancúnies o els possibles sentiments de culpabilitat. És just de reconèixer que els espanyols es troba-

ven entre els primers a l'hora d'alliberar París. Per tant: gràcies!

»Que aquesta avinguda que ara porta el nom d'«Avinguda de la Retirada» sigui un camí d'amistat i d'oblit. Han passat molts anys. Avui gairebé tot Europa està unida per lligams de fraternitat. Les cadenes de l'esclavatge i la intolerància fa temps que s'haurien d'haver trencat, però, malauradament, encara fa poc hem pogut veure a la televisió imatges esfereïdores que, de ben segur, us han fet reviure dramàtics esdeveniments. Pobles destruïts, infants mutilats, enmig d'un panorama ple de devastació. Quina vergonya!».

Corejat per un fort aplaudiment, el ministre acabà amb aquestes paraules: «Gràcies, republicans espanyols: comunistes, socialistes o anarquistes, tant li fa. Gràcies per haver defensat els colors de la nostra bandera, una bandera que, per a molts, ara també és la vostra. Avui, més que mai, les paraules «Llibertat, Igualtat i Fraternitat» és quan tenen més sentit».

Val a dir que enmig de l'emoció del moment i algun «Viva la República!», també es van escoltar comentaris com «Ja era hora que us recordéssiu de nosaltres!» o bé «Aquí només falta que ens posem a cantar tots plegats *La Marsellesa*!». D'altres van ser encara més punyents: «La bandera francesa, la catalana i la republicana... però en cap lloc hem vist la bandera espanyola!».

Lluís Molinas i Falgueras

CAPA/MAGNUM

